

Komentar in karta: 2/32 SLA V157.01 'klet'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'del stavbe od pritličja navzdol, navadno v zemlji, v katerem so hranili krompir, repo, vino ipd.', knj. *klét* (*ē*), so najpogostejše uporabljena poimenovanja *klet*, *kelder* (največ v koroških, gorenjskih in dolenjskih narečjih) in *hram* (največ v primorskih točkah), nekajkrat tudi v besednih zvezah *vinska klet*, *vinski kelder* in *kelder za vino*. V istrskem in delu notranjskega narečja tvorita areal poimenovanji *kantina* in *kanava*, v dolenjskih narečjih *zidanica*, v panonskih narečjih se pojavljata poimenovanji *pivnica* in *zamanica*. Po dvakrat so zapisana poimenovanja *konoba* (na meji s hrvaškimi narečji), *repnica*, *škulja* in *skedenj*. Majhen areal v severnem belokranjskem narečju tvori poimenovanje *his/hiz*, v notranjskem pa *jama*.

V T137 je *kantina* shramba za vino, lahko pa tudi za orodje.

V Ramovševi vprašalnici se je vprašanje V157 glasilo samo *klet*, po preureditvi vprašalnice pa je bilo razdeljeno na tri vprašanja, tj. V157 *klet*, V157A *klet za krompir* in V157B *klet za vino*. Ker je tako zbrano gradivo neenotno, je na karti predstavljeno gradivo za vsa tri vprašanja skupaj, le da so pomensko natančneje določeni leksemi za *klet za vino* oz. *klet za krompir* predstavljeni z različnima barvama.

2. Morfološka analiza

klet < *klēt-b

kletca < *klēt-bc-a

vinska klet < **vin-bsk-a-j-a klēt-b* ← *vin-o 'vino' + *klēt-b

moštova klet < **(mošt)-ov-a klēt-b* ← **(mošt)-ov-b* (← **(mošt)-b* 'mošt' ← srvnem. *most*, nem. *Most* 'vinski mošt, vino iz sadja' ← furl. *most*, it. *mosto* 'mošt') + *klēt-b

moštna klet < **(mošt)-bn-a-j-a klēt-b* ← **(mošt)-b* + *klēt-b

pijačna klet < **pi-ja-č-bn-a-j-a klēt-b* ← *pi-ti 'piti' + *klēt-b

bobova klet < *bob-ov-a klēt-b ← *bob-b 'bob' + *klēt-b

velbana klet < **(velb)-a-n-a klēt-b* ← **(velb)-a-ti* 'velbati, obokati' (← **(velb)-b* ← avstr. bav. nem. *Gwelb* za nem. *Gewölbe* 'obok, svod, lok') + *klēt-b

repna klet < **rēp-bn-a-j-a klēt-b* ← *rēp-a 'repa' + *klēt-b

zrnska klet < **zbrn-bsk-a-j-a klēt-b* ← *zbrn-o 'zrno' + *klēt-b

klet za vino < *klēt-b za vin-o ← *klēt-b + *za 'za' + *vin-o 'vino'

klet za hruške < **klēt-b za xrušk-q* ← *klēt-b + *za 'za' + *xrušk-a 'hruška'

klet za rejo < *klēt-b za red-q ← *klēt-b + *za 'za' + *red-i-ti 'rediti'

hram < *xorm-ʔ 'hiša, šotor, zgradba'

prvi hram < **p̥brv-ʔ-j-ʔ xorm-ʔ* ← **p̥brv-ʔ* 'prvi' + *xorm-ʔ

drugi hram < **drug-ʔ-j-ʔ xorm-ʔ* ← *drug-ʔ 'drugi' + *xorm-ʔ

vinski hram < **vin-ʔsk-ʔ-j-ʔ xorm-ʔ* ← *vin-o + *xorm-ʔ

hram za vino < *xorm-ʔ za vin-o ← *xorm-ʔ + *za 'za' + *vin-o

hramec < *xorm-ʔc-ʔ

shramba < *sʔ-xorn-ʔb-a ← *sʔ-xorn-i-ti 'shraniti' ← **sʔ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *xorn-i-ti 'hraniti'

zidanica < *zid-a-n-ic-a ← *zid-a-ti 'zidati'

jama < *jam-a 'jama'

jamljica < *jam-ʔn-ic-a ← *jam-a (z disimilacijo *mn* ≥ *ml*)

škulja < *škul-a 'luknja v zemlji'

spravilišče < **sʔ-prav-i-dl-išč-e* ← *sʔ-prav-i-ti ← **sʔ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *prav-i-ti 'delati prav'

pivnica < *pi-v-ʔn-ic-a ← *pi-ti 'piti'

repnica < *rēp-ʔn-ic-a ← *rep-a 'repa'

krompirnica < **(krompiř)-ʔn-ic-a* ← **(krompiř)-ʔ* 'krompir' ← kor. nem.

Gruntpirn, Grumper, Krumpir, štaj. nem. *Grundbir* 'krompir, zemeljska hruška'

kelder [keʊdər] < **(keldr)-ʔ* ← pozno bav. srvnem. *kēlder* za srvnem. *kēllære* > *kēller* 'klet' (> nem. *Keller* 'klet') (narečna palatalizacija *k* > *č* v T007–T010, T151, T152, T154, T155, T188–T192, T196–T206)

keldrc < **(keldr)-ʔc-ʔ*

vinski kelder < **vin-ʔsk-ʔ-j-ʔ (keldr)-ʔ* ← *vin-o + **(keldr)-ʔ*

kelder za vino < **(keldr)-ʔ za vin-o* ← **(keldr)-ʔ* + *za 'za' + *vin-o

kelder za krompir < **(keldr)-ʔ za (krompiř)-ʔ* ← **(keldr)-ʔ* + *za 'za' + **(krompiř)-ʔ* 'krompir' (← kor. nem. *Gruntpirn, Grumper, Krumpir*, štaj. nem. *Grundbir* 'krompir, zemeljska hruška')

skedenj < **(sk̥d̥h̥)-ʔ* ← stvnem. *scugin, scugina* 'skedenj, gumno' (> nem. *Scheune* 'skedenj, kašča')

velb < **(velb)-ʔ* ← avstr. bav. nem. *Gwelb* za nem. *Gewölbe* 'obok, svod, lok'

kašča < **(kašč)-a* ← srvnem. *kaste* 'omara, skrinja (za obleko, živilo), kašča' (> nem. *Kasten* 'zaboj, skrinja, omara, škatla'), prevzem v narečja z ohranjenim šč (Ramovš 1924: 273)

his/hiz < **χys-ʔ/*xyz-ʔ* ← got. *-hūs* 'hiša'

kantina < **(kantin)-a* ← it. *cantina*, furl. *cantine* 'klet'

kanava < **(kanav)-a* ← furl. *caneve*, ben. it. *canava, canova* '(vinska) klet'

konoba < **(konob)-a* ← hrv. *konoba* 'klet'

beznica < *bez-dʔn-ʔn-ic-a ← *bez-ʔ 'brez' + *dʔn-o 'dno'

ključanja, nejasno, morda *kluč-ań-a ← *kluč-ʔ 'ključ'

zamanica, nejasno

predol, nejasno, morda *per-dol-ʔ 'kar je pregrajeno' (ESSJ III: 109) ali *per-děl-ʔ ← *per-děl-i-ti ← **per-* 'skozi, preko, čez, k' + *děl-i-ti 'deliti'

prket, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Karta je simbolna, to je leksično-besedotvorno-pomenska.

Simboli za lekseme, pri katerih so zapisovalci označili, da poimenujejo *klet za krompir*, so prikazani z rdečo barvo, simboli za lekseme, pri katerih so zapisovalci označili, da poimenujejo *klet za vino*, pa z zeleno barvo. Ostali leksemi, to je tisti, pri katerih zapisovalci pomena niso podrobneje označili, so prikazani s simboli v črni barvi.

Kot enkratnice so kartirani leksemi *beznica* v T067, *shramba* v T112, *spravilišče* v T152, *prket* v T157, *kašča* v T229, *predol* v T282 in *ključanja* v T373.

Kot enkratnica s *klet-* je kartiran leksem *kletca* v T085.

Kot enkratne besedne zveze s *klet* z levim prilastkom so kartirani leksemi *bobova klet* v T355, *zrnska klet* v T372 in *repna klet* v T386 (vse v pomenu 'klet za krompir'), *velbana klet* v T076, *moštova klet* v T050 in *pijačna klet* v T355 (vse v pomenu 'klet za vino'). Kot enkratni besedni zvezi s *klet* z desnim prilastkom sta kartirana leksema *klet za hruške* v T005 in *klet za rejo* v T378.

Kot enkratna besedna zveza s *hram* z levim prilastkom je kartiran leksem *prvi hram* v T110, kot enkratna besedna zveza s *hram* z desnim prilastkom pa leksem *hram za vino* v T142.

Kot enkratnica s *keldr-* je kartiran leksem *keldrc* v T210. Ko enkratna besedna zveza s *kelder* z desnim prilastkom je kartiran leksem *kelder za krompir* v T235.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *drugi hram* v T110, *hram* v T112, T136 in T155, *kanava* v T114 in T138, *velb* v T133, *kelder* v T148, *jama* v T152, *vinski kelder* v T347, *jamljica* v T234, *vinska klet* v T280 in T386, *his/hiz* v T287, *zidanica* v T288 in T323, *hramec* v T348, *pivnica* v T372, *ključanja* v T370 in T372, *vinski hram* v T378, *pivnica* v T381, *repnica* in *vinska klet* v T386, *klet za vino* v T408 in *moštna klet* v T415.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *tu ti stari hiši* v T063.

Narečna palatalizacija *k > č* v leksemu *kelder* je na karti označena z odebeljenim znakom.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V130.01 *shramba* (2/31), V129A.01 *hiša* (2/2); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI II: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: 726 *podrum* 'prostor pod hišo, kjer se hrani pijača'; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Klet je prostor v pritličju ali vkopan v zemljo pod ravno pritličja hiše, kašče, kozolca, zidanice, lahko je tudi samostojna stavba. V hišah je bil dostop v klet iz pritlične

veže, v vkopane kleti pa iz veže (Hrovača), kuhinje (Repno) ali od zunaj, po stopnicah. Pri tipu ob breg prislonjenih ali v breg potisnjenih vrhkletnih hiš je klet lahko delno vkopana skupaj z drugimi prostori, na primer hlevom, garažo, delavnico, svinjsko kuhinjo idr. Na vinogradniških območjih Primorskega so kleti praviloma v sestavi domačij, navadno v ravnini pritličij hiš in gospodarskih poslopij, v drugih vinorodnih deželah pa kleti kot vinogradniške stavbe večinoma stojijo v vinogradih, čeprav jih tudi sodobno vinarstvo pogosto preusmerja na dom.

Kletni prostori so lahko leseni, zidani iz kamna, glinene ali cementne opeke, nabite ilovice, ulitega betona (Bizeljsko, Klet Zlati grič v Slovenskih Konjicah) itd. Stene lesenih kleti imajo les lahko viden, največkrat pa so tudi te kleti ometane z ilovnatimi ali apnenimi ometi. Starejše kleti imajo lahko ravne lesene stropce z vidnim lesom), ravne ometane stropce ali obokane ometane ali neometane stropce. Izvedba in oblika stropov, zlasti obokov, je dober vir za določitev starosti kleti in tudi stavbe.

Klet za shranjevanje krompirja je prostor v gospodarskem posloplju, pod hišo, kaščo, kozolcem (Hrovača) in druge. Praviloma so kleti za krompir in druge gomoljnice ločene od kleti, kjer so sodi za vino ali sadno pijačo (jabolčnik), ni pa nujno. V starejših stavbah so kleti za krompir ponavadi bolj vlažne, po tleh je zbita zemlja, stene in stropi so ometani. Pogosto imajo vgrajene lesene predele za ločeno hranjenje krompirja, repe, pese, korenja. Ponekod so v takšnih kletih tudi lesene police ali odslužene omare, kjer lastniki hranijo različna orodja, naprave, tudi živila.

Klet za shranjevanje vina je večji prostor v zidanici/hramu, v vinogradu, lahko je tudi prostor ali samostojna stavba na domačiji, prostor pod hišo, kozolcem (Košnica pri Celju), vikendom ali v podzemeljski jami, repnici (Bizeljsko), rudarskem rovu (Slovenska Bistrica) in druge. V vzhodni Sloveniji in ponekod na Dolenjskem so bile razširjene v celoti lesene vinske kleti s prešnicami, ki so še v rabi (Gabrnjak pod Gorjanci). V severovzhodni Sloveniji še uporabljajo lesene in z ilovico ometane kleti (južni del Goriškega) – kletni prostor je lahko v ravnini pritličja (kleti na Strehovskem bregu) ali pa je povsem vkopan v zemljo (Penova klet s pivnico). Kleti za shranjevanje vina so, večinoma vkopane, imeli tudi gradovi, graščine in dvorci, samostani, župnišča, viničarije, občasne stanovanjske hiše v lasti premožnih meščanov (npr. *štoki* na območju Visol pri Slovenski Bistrici) in vse starejše trške in mestne hiše, ki so se ukvarjale z gostilničarstvom ali prodajo vina na debelo. Ponekod so v mestih gradili velike v zemljo vkopane kleti (Ptujška klet) ali so nekdanje ledenice preurejali v vinske kleti (Vinagova klet v Mariboru). Manjše kleti so imele največkrat zidane stene in lesene stropce, kleti večjih vinogradnikov so bile navadno obokane in večinoma v celoti ometane. V kletih so prvotno stali izključno leseni hrastovi (le redko akacijevi) sodi, pred leti so jih veliki in tudi mali proizvajalci deloma ali povsem nadomestili s kovinskimi cisternami. Kleti so še danes prostor za sprejem gostov in degustacijo vina (Goriška brda, Vipavska dolina) ali imajo v ta namen urejene posebne prostore (Valdhuber v Svečini, Vinakoper v Kopru). Klet je (bila) pomemben delovni prostor vinogradnika, kletarja, vinarja. Tam je poleg sodov hranil različno kletarsko orodje in naprave, na primer za mastenje grozdja, rebljalne mreže, mline za grozdje, lesena

kladiva, ključke za vijake, lijake, cevi, natege, črpalke, pipe, vehe, žveplalnike za sode, lakomnice, v sosednjem prostoru pa stiskalnice za grozdje in drugo.

Prim.: Hazler 2007; SEL 2004

7. Skica

